

bilimname

düşünce platformu

sayı: XXI, 2011/2

**ÜRDÜN'DE VE ÜRDÜN ÜNİVERSİTELERİNDE HADİS
ÖĞRETİMİ**
**(Orta Öğretim, Lise Ders Kitapları ve Yermuk Üniversitesi
Örneğinde)**

Habil NAZLIGÜL
Doç. Dr., Erciyes Ü. İlahiyat F.
habiln@erciyes.edu.tr

Özet

Ürdün'de Hadis Öğretimi

Ürdün'de halkın hadise büyük rağbeti vardır. Hadisler hemen herkes tarafından okunmakta, konuşulmakta, tartışılmakta, öğrenilip öğretilmekte, yaşanmaktadır. Bunun yansımaları eğitimde de olmaktadır. Zorunlu öğretimin ilk yıllarından itibaren başlayan hadis öğretimi bu alandaki yükseköğretimle devam ettirilmektedir. Her seviyede tatmin edici ve bilimsel hadis öğretimi verilmektedir. Hadisin en ciddi olarak ele alındığı ilgili yükseköğretim kurumlarında kaliteli ve zengin bir muhtevaya sahip hadis dersleri okutulmakta, ciddi ve yüksek nitelikli araştırmalar ve tezler ortaya konmaktadır. Ürdün, hadis öğrenimi bakımından oldukça verimli ve yararlanılabilecek bir kaynak olarak değerlendirilebilir.

Anahtar Kelimeler: Ürdün, Hadis, Eğitim, Üniversite, Yermuk.

HADITS EDUCATION IN JORDAN

Abstract

People are in great demand to hadith in Jordan. Hadith are read by almost everyone, spoken, debated, taught, learned there. This is reflected in education. Starting from the first years of compulsory education upper secondary education in this area continues to the teaching of Hadith. Each level provides a satisfactory education and scientific tradition. The hadith was treated as the most serious quality and relevant higher education courses in a rich tradition with the content, serious and high-quality research and theses are put forward. Jordan, the hadith is very efficient in terms of education and be considered as a useful resource.

Keywords: Jordan, Hadith, Education, University, Yermuk.

Giriş

Bilimsel iletişim bilim adamlarının temel akademik ihtiyaçlarıdır. Bu yolla bilim insanı kendini geliştirir, kendinde olmayana ulaşır ve kendinde olanları iletişim kurduğu tüm çevrelere, özellikle de meslektaşlarına sunar. İletişim kurduğu çevrelerde mevcut akademik öğretim sistemlerini hem doğasında bulunan tabii merak saikıyla, hem de mesleğinin bir gereği olarak inceler ve varsa yeniliklerinden istifade ederek kendini geliştirir.

Akademisyen eğer araştırmalarını ve derslerini bir yabancı dille yürütüyorsa bu iletişim onun için daha zaruri hale gelir. Çünkü mesleki gelişim ve açılım ihtiyaçlarının yanına, meslek dilini muhafaza, geliştirme ve ders materyalini temin ihtiyaçları da eklenecektir. Ayrıca akademik dil ve bilgi birikimi bakımından bilim adamının kendini ölçebilmesi ve eksiklerinin farkına vararak telafi edebilmesi için de dış akademik iletişim gerekli hatta zorunludur.

Akademik ve bilimsel hizmet veren hocaların belirli dönemlerde içinde bulunduğu rutinin dışına çıkıp, kendine, çalıştığı kurumuna ve hatta ülkesine dışarıdan bakabilmesi gerekir kanaatindeyim. Farklı sosyal çevre, dil, kültür ve coğrafya içerisinde bir müddet yaşaması hocaya tarifi mümkün olmayacak yenilenme ve gelişme imkânları sunacaktır.

Yurtdışı tecrübelerinin geliştiriciliğine inanmış, bunu araştırmacı ve hoca olarak birkaç defa yaşamış biriyim. Yüksek Öğretim Kurulu ve Fakülte

Dekanlığının sunduğu imkânlar, maddi ve manevi desteklerden istifade ederek Ürdün'de yaklaşık üç ay süren bir programa iştirak ettim. Bu program süresince hem ileri düzey Arapça dil kursuna katıldım, hem de gitmeden önce hazırlayıp sunduğum Ürdün üniversitelerinde lisans, yüksek lisans ve doktora öğretimi ile ilgili araştırma projesi gerçekleştirme imkânını buldum. Bu çalışma mezkur projenin bir sonucunu olarak ortaya çıkmıştır.

Ürdün halkı hemen hemen tamamı Sünni Müslümanlardan oluşan yaklaşık 6 milyonluk bir topluluktur. Etnik olarak, farklı din ve ırklardan topluluklar bulunmakla birlikte, çeşitli Arap kabilelerinin oluşturduğu Arap karakter ağır basmaktadır. Genel olarak ülkede yüksek kültür düzeyi ve şehirli bir hayat tarzı bulunmakla birlikte kabilecilik kültürünün etkinliği de halen devam etmektedir. Ürdün halkının eğitim seviyesi ve üniversitelerinin akademik düzeyi diğer Arap ülkelerine kıyasla daha yüksek olduğu iddia edilmektedir. Ürdün üniversitelerine başta Malezya olmak üzere birçok İslam ülke ve diğer Arap ülkelerinden, özellikle de körfez ülkelerinden gösterilen yoğun ilgi bunun ispatı olarak gösterilmektedir.

Ürdün'ün İrbid şehrinde bulunan Yermuk Üniversitesi Şeriat ve İslamî Araştırmalar Fakültesinde hadis dersleri başta olmak üzere farklı lisans ve yüksek lisans derslerini izleme imkânı buldum. Ayrıca yüksek lisans ve doktora tez savunmalarına dinleyici olarak katıldım. Bunların yanısıra pek çok cami ders ve sohbetlerine iştirak ettim. Tüm bu faaliyetlerim, sohbet ve benzeri diğer yollarla ulaştığım kanaate göre Ürdün toplumunda Kur'an yanında hadis ve sünnete de son derecede değer verilmektedir. Hemen her vesileyle Hz. Peygamber anılmakta ve hadisleri sıklıkla kullanılmakta, camiler ve mescitlerde hususi hadis meclisleri ve ders halkaları düzenlenmektedir. Ürdün, çağdaş muhaddislerden Nasıruddin Albani, Şuayb Arnavut ve benzeri birçok meşhur âlimin yetişmesine kaynaklık etmiştir.

Hadis kullanırken oldukça dikkatli davranan, kullandığı hadis ve rivayetlerin kaynağını belirterek sahih rivayet kullandığını vurgulayanlara rastlamak hadisci olarak beni mutlu etti. Fakat dikkatsiz, sıhatsız ve rastgele hadis ve rivayet kullanımının yaygınlığına da şahit oldum. Ürdün'de bu yapının oluşumunda etken olan hadis öğretiminin farklı seviyelerinden de bahsetmek istiyorum.

A. İlköğretim ve Lise Ders Kitaplarında Hadis Öğretimi.

1. Zorunlu öğretim döneminde hadis öğretimi

Ürdün'de 10 yıl zorunlu temel eğitim verilmektedir. Bu eğitimin 6. Sınıfından itibaren 10. Sınıfa kadar beş yıl süreyle "et-Terbiyetu'l-İslamiyye"

adıyla din dersleri bulunmaktadır. Bu dersler için bakanlık kontrolündeki resmi komisyonlarca hazırlanan aynı ismi taşıyan kitaplar okutulmaktadır. Her yıl için iki cilt olarak hazırlanan kitaplar Kuran, hadis, akait, siyer, fıkıh ve ahlak olmak üzere altı kısma ayrılmıştır. Her üniteden önce ünitenin hedefleri ve öğrenciye kazandırılmak istenen bilgi ve beceriler maddeler halinde sıralanmaktadır. Ünite içindeki her konu işlendikten sonra konuyla ilgili sorular ve kısa testlerle verilenler yoklanmakta ve böylece ünite tamamlanmaktadır.

Konumuz itibarıyla 6-10. sınıflara ait ders kitaplarının hadis ünitelerini tetkik ettik. Bu kitapların 1. kısımlarındaki hadis ünitelerinde genellikle hadis tarihi ve usulüyle ilgili bilgiler verilmekte, bazı konu ve ıstılahların izah ve tanımı yapılmaktadır. Daha sonra da öğrencilerin öğrenip ezberlemesi için örnek birkaç hadis tahlil edilmektedir. İkinci kısımlarda ise genelde sadece seçilen hadislerin açıklama ve tahlillerine yer verilmektedir. Mezkûr kitaplardaki hadis konularının muhtevasını sınıflara göre tetkik edelim.

6. sınıfın "el-Hadisü'n-Nebevî ve Ulûmuhu" isimli ünitesinde hadis okutmakla ulaşılmak istenen hedefler: Allah sözüyle Rasulullah sözünü ayırabilmek, bazı temel hadis ıstılahlarını öğrenmek ve anlamak, senet ve metin ayırımı yapabilmek, sahabenin sünnete verdiği önemi kavramak, hadiste bulunan kelime, kavram ve terkiplerin anlamını kavramak, okunan hadisteki hükümler, maksatlar ve İslami adabları tespit edebilmek, hadis araştırmalarında bilgisayar kullanabilmek olarak sıralanır.¹

7. sınıfın aynı adı taşıyan ünitesinde de şu hedefler zikredilmektedir: Sünnetin önemi ve Kur'an'a göre konumu, hadislerle öğretilen insanî değerler ve esaslar.²

8. Sınıf din dersi müfredatında da hadisin yazılması, tedvini, ravi ve rivayet kavramları öz ve özet bir şekilde ele alınmaktadır. Bunların yanında verilen hadisler çerçevesinde Hz. Peygamberin emir ve yasaklarındaki hikmetler, inanmanın erdemi, taklitten sakınma ve kendine güven ele alınmaktadır.³ Bu sınıfa ait ikinci kitapta da hadislere göre hicretin önemi, Allah'ın razı olduğu ve olmadığı şeyler, merhamet ve yumuşaklıktan bahsedilmektedir.⁴

9. Sınıfın birinci kısmında hadis usulünden senedi, sıhhati ve kaynağı bakımından hadis çeşitleri ele alınmakta ve hadisler örneğinde yol gibi genel

¹ Muhammed Avde ve diğerleri, *et-Terbiyetu'l-İslamiyye, Cüz'u'l-Evvel Saffu's-Sâdis*, 33-52, Amman-2010

² Arafat Reşad ve diğerleri, *et-Terbiyetu'l-İslamiyye, Cüz'u'l-Evvel Saffu's-Sâbi*, 28-50, Amman-2010

³ Cemil Fahri ve diğerleri, *et-Terbiyetu'l-İslamiyye, Cüz'u'l-Evvel Saffu's-Sâmin*, 38-60, Amman-2010

⁴ Cemil Fahri ve diğerleri, *et-Terbiyetu'l-İslamiyye, Cüz'u'l-Evvel Saffu's-Sâmin*, 36-55, Amman-2010

şeyleri kullanma adabı ile tövbe ve istiğfar üzerinde durulmaktadır.⁵ İkinci kısımda da dinin nasihat oluşu, toplumsal sorumluluk, hasene ve seyiyie sünnetler, önemsenmeyen günahların kötü sonuçları, güzel amelle ulaşılan mükâfat konuları üzerinde durulmaktadır.⁶

10. sınıf kitabında Ehli Sünnetin meşhur hadis koleksiyonu olan Kütüb-i Sitte tanıtılmakta,⁷ buralardan seçilen en hayırlı ameller ve iyilik-kötülük nitelermelerine dair hadisler üzerinde durulmaktadır.⁸

2. Lise ve dengi seviyedeki okullarda hadis öğretimi

Ürdün'de 11. sınıftan itibaren başlayan lise seviyesinde de din dersi eğitimi verilmekte ve bu derslerin müfredatlarının temel konularından birini de yine hadis oluşturmaktadır. Düz lise, edebiyat ağırlıklı sosyal liseler ve ülkemizdeki imam-hatip liselerinin muadili olan şeriat liselerinde verilen din dersi ve hadis öğretimi için farklı kitaplar ve müfredatlar uygulanmaktadır. Genel liseler için hazırlanan kitaplar sınıflara göre değil de seviyelere göre düzenlenmiştir. Bu kitaplardaki sistem de yine ilköğretim için hazırlanan eserlerdekine benzer bir şekilde beş ana konuya ayrılmıştır.

Lise 1. seviye müfredatında bazı hadis kitapları ve müelliflerinin tanıtımı yapılmakta, hadis âlimlerinin hadis tedvini için yaptıkları yolculuklar (er-rihle fi talebil-hadis) ve çabalar anlatılmaktadır. Bunların yanında sevabı öldükten sonra da devam eden kalıcı iyilikler, iyiliği emredip kötülükten sakındırmak, kulun-Rabbine olan ihtiyacı, samimiyetle çalışmanın başarının yolu oluşu ve tövbenin erdemi konuları hadisler ışığında anlatılmaktadır.⁹

İkinci seviye müfredatında hadis şerhi, şerhçiliği ve hadis şerhine dair bazı çalışmaların anlatım ve tanıtımı yapılmaktadır. Bunun yanında inananların Hz. Peygambere karşı görev ve sorumlulukları, çevre bilinci, Müslüman kadınlara bazı öğütler, Allah için birbirini sevmek, mescitler ve buralara devanın erdemlerine dair örnek hadisler verilmekte ve izah edilmektedir.⁹

Üçüncü seviye ders kitabında hadisın hüccet oluşu, cerh ve tadil ilmi gibi hadisın nispeten tali sayılabilecek konularının yanı sıra din kardeşliği hukuku, her iyiliğin sadaka olduğu, hukuk önünde herkesin eşit olduğu ve rüşvet

⁵ Cemil Fahri ve diğerleri, *et-Terbiyetu'l-İslamiyye, Cüz'u'l-Evvel Saffu's-Tâsi*, 27-53, Amman-2010

⁶ Hasan Nâsir Zevâyide ve diğerleri, *et-Terbiyetu'l-İslamiyye, Cüz'u's-Sânî Saffu's-Tâsi*, 25-47, Amman-2010

⁷ Yahya İsmail İyd ve diğerleri, *et-Terbiyetu'l-İslamiyye, Cüz'u'l-Evvel Saffu'l-Aşir*, 38-71, Amman-2010

⁸ Mecdî Süleyman el-Meşâile ve diğerleri, *es-Sekâfetu'l-İslamiyye, el-Müsteva'l-Ülâ*, 42-70, Amman2009

⁹ Mecdî Süleyman el-Meşâile ve diğerleri, *es-Sekâfetu'l-İslamiyye, el-Müsteva's-Sânî*, 52-92, Amman2009

anlamına gelecek hediyein haramlığı gibi konular hadisler çerçevesinde ele alınmaktadır.¹⁰

Liselerin edebiyat kolu için hazırlanan ders kitabı bolca seçme hadislerin kullanıldığı İslami ilimler ve İslam ahlakı ansiklopedisi mahiyetindedir. Bu çalışma da yine kendi içerisinde seviyelere ayrılmıştır. Farklı seviyelerde hadis ilimleriyle ilgili muhtelif bilgilere yer verilmekle ve her kısımda bolca hadisler kullanılmakla birlikte kitabın 4. seviyesi içerisindeki 12. ders özel olarak hadise ve hadis ilimlerine tahsis edilmiştir. Burada ele alınan konular şöyledir: Hadis kavramı, ehemmiyeti ve hadis derleme çalışmaları. Hadis ilmi kavramı, hadis ilminin içeriği, kısımları ve hedefleri, hadisin tedvininde uygulanan ilmi yöntemler, hadis usulü ilmine dair eserler. Hadis ravilerinin durumunun araştırılması ve cerh-tadil ilminin kuralları. Hadisin sıhhat durumunu tespit kuralları. Hadis uydurma faaliyetlerine karşı açılan önleme savaşı. Kaynağı, ravi sayısı ve sıhhati bakımından hadis çeşitleri.¹¹

Esas itibarıyla ilahiyat (şeriat) fakültesi öğrenimine yönelik eğitim veren ve tüm Ürdün'de sadece 4 adet olan şeriat liselerinde tabi olarak müstakil hadis dersleri bulunmaktadır. Bu derslerde hadisin tarihi, usulü ve hadis metinleri okutulmaktadır ve bu konulara dair muhtelif ders kitapları bulunmaktadır. Bu lisenin 1. Sınıfında hadis dersinde hadis tarihi ve usulünün temel konuları verildikten sonra farklı konularda seçilen birçok hadis şerh ve izah edilmektedir.¹² Okulun 4. seviyesinde okutulan hadis dersinde artık usul ve tarih konularına girilmemekte sadece seçilen pekçok hadisin şerh ve izahı yapılmaktadır.¹³

B. Ürdün üniversitelerinde hadis öğretimi

Konunun başında hemen belirtmek gerekir ki Ürdün'deki şeriat fakülteleri ülkemizdeki İlahiyat fakültelerinin muadili olan fakültelerdir. Bu fakülteler başka fakültelerin öğrencilerine de açık fakültelerdir. Hangi fakültede okuyor olursa olsun isteyenler bu fakülteden istediği ders veya dersleri seçmeli olarak alabilmektedir. Özellikle yaz döneminde fakültede yoğunlaştırılmış eğitim programları düzenlenmektedir. Bizim de iştirak ettiğimiz bu programlara diğer fakültelerden gelen yoğun ilgi dikkat çekicidir. Her ne kadar karma öğrencilerin bulunmasının yaz devresindeki eğimi basitleştirdiği ve seviyeyi düşürdüğü

¹⁰ Mecdî Süleyman el-Meşâile ve diğerleri, *es-Sekâfetu'l-İslâmiyye, el-Müsteva's-Sâlis*, 39-66, Amman-2010

¹¹ İbrahim Taha el-Kaysi ve diğerleri, *Ulumu'l-İslâmiyye ve't-Terbiyetu'l-İslâmiyye*, 368-411, Amman-2010

¹² Akayile, Dr. Sultan ve diğerleri, *el-Hadisu's-Şerif ve Ulumuhu*, 5-236, Amman-1995

¹³ Saîd, Dr. Hammad ve diğerleri, *el-Hadisu'n-Nebeviyyu's-Şerif*, 1-133, Amman-1996

ifade edilmekteyse de bu durum fakülteler arası iletişim ve işbirliğini artırmakta fakülteye zenginlik ve çok renklilik katmaktadır.

İnceleyebildiğimiz kadarıyla Ürdün'deki ilahiyat öğretimi fıkıh ağırlıklıdır. Zaten bu durum fakültelerin isimlerinde de açıkça bellidir. Fakat fakültelerde tefsir, hadis gibi temel İslam bilimleri yanında İslam eğitimi ve araştırmaları, siyer ve İslam tarihi ve daha birçok farklı dersler de yoğun olarak okutulmaktadır. Hatta bazı fakültelerde örneğin araştırmalarda bulunduğumuz Yermuk Üniversitesi *Şeriat ve Dirâsât el-İslamiyye*¹⁴ fakültesinde "İslam İktisadı" bölümü de bulunmaktadır. Lisans yüksek lisans ve doktora seviyelerinde eğitimin verildiği bu bölümde yapılan mastır ve doktora tezlerinin biri ilahiyat biri de iktisat fakültelerinden olmak üzere iki danışmanın bulunması bana ilginç geldi.

Ürdün'deki ilahiyat öğretiminin bizdekinden temel farkını, Ürdün'deki fakültelerde felsefe, felsefe tarihi, tasavvuf, din sosyolojisi, din psikolojisi, din felsefesi ve benzeri felsefe ağırlıklı bölüm, anabilimdalı ve derslerin hemen hiç olmamasıdır. Biz her iki ülkedeki ilahiyat öğretimini genel olarak karşılaştırmadan çok, projemiz ve araştırmamızın bir gereği ve sınırlandırması olarak sadece Ürdün'deki yüksek öğretimin farklı seviyelerinde okutulan hadis dersleri üzerinde duracağız.

Önceleri sadece Ürdün Üniversitesinde bulunan ve fakat gittikçe yaygınlaşarak çoğalan "Şeriat" fakültelerinin "usûlu'd-din" bölümlerinde hadis tarihi, usulü ve muhtelif hadis ilimleriyle ilgili zorunlu ve seçmeli ders olarak birçok hadis dersi okutulmaktadır. Kadrosunu tamamlayabilmiş olan bazı fakültelerde hadisten yüksek lisans ve doktora programları da açılmaktadır.

Fakülteler arasında özellikle ders içeriklerinde bazı küçük farkların bulunması tabiidir. Fakültelerin okuttuğu tüm hadis derslerini yerinde ve detaylı bir şekilde inceleme imkânı bulamadık. Fakat fakültelerce yayınlanan öğretim planları, dersler ve tanımlarında görebildiğimiz kadarıyla tüm fakültelerde farklı seviyelerde okutulan hadis dersleri isim ve muhteva bakımlarından büyük ölçüde benzerlik göstermektedir. Bu nedenle biz, bulunduğumuz Yermuk Üniversitesindeki "Şeriat ve Dirâsâtu'l-İslâmiyye" fakültesini ölçü alarak alıp okutulan hadis derslerini seviyelerine göre tasnif ederek genel bir bakış açısıyla incelemek istiyoruz. Öğrencinin okuduğu bölüme göre hadis derslerinin bir kısmı zorunlu olurken diğerleri seçmeli olabilmektedir. Bu nedenle biz zorunlu veya seçmeli ayrımına gitmeksizin fakülte müfredatında bulunan ve tanımlanan hadis derslerini vermek istiyoruz.

¹⁴ İslâm araştırmaları

g. *Ehâdisu'l-Buyû'*. Haftada 3 saat olarak okutulan bu derste: Alışverişle ilgili rivayetler meşru ve gayri meşru alışverişler çerçevesinde incelenir, fıkhi çıkarımlarla, rivayetlerin tahrici ve sıhhat yönünden tenkidi yapılır.

h. *Şerhu ehâdisi'l-ahkâm*. Haftada 3 saat olarak okutulan bu derste: Hoca ibadet konularından 30 sahih hadis seçer ve öğrencilere bu hadislerden nasıl hüküm çıkarabileceklerini öğretir. Hadislerin fıkhıdaki önemini âlimlerin görüşlerinden de yararlanarak vurgular.

i. *Menâhîcu'l-Muhaddisîn*. Haftada 3 saat olarak okutulan bu derste: Hadisçilerin hadislerin tedvini, tasnifi, tarih hadis ilişkisi, hadisın Kûfe ve Basra ekolleri ve bunların bir rivayetın sıhhatine nasıl karar verdikleri ve benzeri hadis problemlerini halletmede kullandıkları yol ve yöntemler ele alınıp öğretilir.

2. Yüksek Lisans düzeyinde hadis öğretimi ve dersleri

Yermuk Üniversitesi şeriat fakültesinde diğer alanlarda olduğu gibi hadis alanında da tezsiz ve tezli yüksek lisans öğrenimi açılabilir. Bu öğrenime kabul için ilgili alanda lisans eğitimini iyi derecede tamamlamak, yükseköğretim meclisinin kararı gereği TOEFL imtihanını başarmak, ilgili meclis ve heyetlerce konulan diğer şartları yerine getirmek gereklidir.

Tezsiz mastırda bir-yıl devam dönemi sonrasında şart koşulan miktarda zorunlu ve seçmeli dersleri okuyup başaranlar jüri önünde bir de alan bilgisi sınavına girmekte ve başarılı olanlara mastır derecesi verilmektedir.

Tezli mastırın devam dönemi de bir yıldır. Bu bir yılda alınan ve başarılan zorunlu ve seçmeli derslerden sonra öğrenci tez dönemine başlamadan önce üç kişilik jüri önünde tez projesi savunma sınavına girmektedir. Asgari bir yılda hazırlanan tez danışmanı tarafından jüriye sunulmaktadır. Biri başka alandan hatta başka fakülteden olmak üzere kurulan jüri önünde savunulan tez başarılı bulunması halinde öğrenciye mastır payesi verilmektedir. Katılma imkânı bulduğum bazı savunmalara bakarak imtihanın oldukça zorlu olduğunu ifade edebilirim. Tezli mastır programını tamamlayanların şartlarını yerine getirmek kaydıyla doktora öğrenimine devam imkânı bulunmaktadır.

Yüksek lisans eğitiminde okutulan zorunlu ve seçmeli dersler ve ders içerikleri şöyledir:

a. *Dirâsât fi ilmi mustalahi'l-hadis*. Haftada 3 saat olarak okutulan bu dersteki temel hedefler şöyledir: Bazı hadis istihlalarının oluşumu, tarihi, sened ve metin bakımından hadis çeşitleri, bu ilmin usul-i fikh, tefsir ve diğer ilimlerle irtibatı, mezheplerin usul algısı.

b. *Dirâsât fi ileli'l-hadis*. Haftada 3 saat olarak okutulan bu dersteki temel hedefler şöyledir: İlel ilminin¹⁵ neliği, tarihi, sünnetin korunmasındaki önemi. Bu ilmin kuralları, hadisin illetini tespitite tenkitçilerin kullandığı yollar, illet terimleri ve illetli hadisler üzerine münekkit âlimlerden seçme metinler üzerinde talebeyle yapılacak çalışmalarla bu türden metinlerle karşılaşılması durumunda ne yapılacağı öğretilmesi.

c. *Nusûsun hadisiyye (dirâse ve tahlil)*. Haftada 3 saat olarak okutulan bu dersteki temel hedefler şöyledir: Seçilen bir kısım hadis metinleri üzerinde önceki âlimlerinin görüşleri ve şerhlerinden de yararlanarak içerik tahlili ve hüküm istinbâtı çalışmaları yapılır.

d. *el-Cerh ve't-Tadil*. Haftada 3 saat olarak okutulan bu dersteki temel hedefler şöyledir: Önemli cerh ve tadil lafızları ve delaletleri incelenir. Hadis râvilerinin güvenilirliğine nasıl hükmedileceğine dair hadis âlimlerinin görüşleri tetkik edilir. Hadislerin isnadlarının sağlam kriterlerle nasıl tetkik edileceği öğretilir. İsnad tetkiklerinde bilgisayar kullanımı öğretilir.

e. *Dirâsât fi ilmi târihi'r-ruvât*. Haftada 3 saat olarak okutulan bu dersteki temel hedefler şöyledir: Hadis râvileriyle ilgili kitaplar, bu kitapların oluşumunun tarihi seyri, bunların telifinde gözetilen temel ilkeler, tabakât kitaplarının özellikleri muhtevası mümkün olduğunca çok kitap örneğinde ele alınıp incelenir.

f. *Muhtelifu'l-hadis*. Haftada 3 saat olarak okutulan bu dersteki temel hedefler şöyledir: Hadislerin kendi içlerinde birbiriyle veya Kuran'la ya da başka dini ilkelerle çelişebilme durumunun olup olamayacağı incelenir. Böyle bir durum varsa bunun sebepleri araştırılır. Bu gibi durumlar karşısında âlimlerin tutum ve yöntemleri, bu problemleri gidermek için izledikleri yollar ve yöntemler tetkik edilir. Bu ilmin tarihini tetkikten sonra tarihi süreçte oluşan güvenilir metinlerden örnekler okunur.

g. *Dirâsetu'l-esânîd*. Haftada 3 saat olarak okutulan bu dersteki temel hedefler şöyle ifade edilebilir: Sened ilminin ortaya çıkışı ve bu alanda oluşan literatürün tanıtımı. Senedin hadis metinlerinin güvenilirliğini temin ve tespitteki öneminin ne olduğu ve günümüz hadis çalışmalarındaki aktüel değeri üzerinde durulur. Âlimlerin isnad hakkındaki görüşleri, güvenilir bir isnadın taşınması gereken şartlar konusundaki ileri sürdükleri ölçüt ve ilkeler tatbikatlı olarak incelenir.

¹⁵ Hadiste bulunan ve ancak ehlinin anlayabileceği gizli kusurlara "illet", bunu araştıran ilim dalına da "ilelu'l-hadis" adı verilmektedir. Hadis âlimlerince bu hususlarda müstaklil çalışmalar da yazılmıştır. Detaylı bilgi için bakınız: Mücteba Uğur, Ansiklopedik hadis terimleri sözlüğü, Ankara-2005

Öğrenciler ihtisas yaptıkları alana ait derslerle birlikte, lisansüstü öğretim yönetmeliği gereği tez yapacağı konu veya alana göre, dnişmanıyla müşavere ederek diğer branşlardan da dersler alabilmektedir. Bu derslerden şart koşulan kredi miktarınca zorunlu veya seçmeli olarak alıp başardıktan sonra tez aşamasına geçilir. Bu dönemde hazırlanan tezler enaz üç kişilik jüri önünde savunulmaktadır. Katılma imkânı bulduğum bazı savunmalara bakarak imtihanın oldukça zorlu olduğunu ifade edebilirim.¹⁶

3. Doktora düzeyinde hadis öğretimi ve dersleri

Lisansüstü akademik öğretimin nihai ve en mühim aşamasını doktora safhası oluşturur. Araplar arasında doktora çok büyük önem verilmekte hatta doktorası olan öğretim elemanlarına öğrenciler dâhil hemen herkes "doktor" diye hitap etmektedir. Bu da doktora verilen ehemmiyetin en bariz göstergesi ve son derecede teşvik edici bir tutumdur. Bu ve diğer nedenlerle Ürdün'de doktora rağbet oldukça fazla ve fakat doktora kabul de oldukça zordur.

Doktora kabul için: İlgili alanda lisans ve yüksek lisans eğitimini tamamlamış olmak, ilgili alanda yapılacak yazılı sınavı başarmak (bu sınavın toplamda %20 etkisi vardır), TOEFL sınavını başarmak, ilgili meclisin kararlaştıracağı diğer şartları yerine getirmektir. Ancak öğrenci doktora yeterlilik imtihanına girmeden hatta jüri bile tespit edilmeden önce Kuran'daki en uzun sure olan *Bakara Suresini* ezberlemeli genel kıraatten ve bu surenin ezberinden yapılacak sınavı başarmalıdır. Yeterlilik sınavını da başaran öğrenci en az üç yıl sürede doktora tezini hazırlar. Tezini hazırlayan ve bütün şartları tamamlayan öğrencinin tez savunması için biri başka bir fakülteden olmak kaydıyla beş kişilik jüri kurulur. Tezini başarıyla savunan öğrenciye "*felsefe doktoru*" payesi verilir.

Doktoranın bir yıllık devam döneminde okutulan dersler ve içerikleri şöyledir:

a. *Dirâsâtun luğaviyye ve beyâniyye fi'l-Kurân ve's-sunne*: Haftada 3 saat olarak okutulan bu dersteki temel hedefler şöyledir: Abdulkâhir el-Cürcânî'nin *Delâilu'l-İ'caz ve Esrârü'l-Belâğa* isimli eserleri ışığında Kuran'ın ve hadislerin mecaz, takdim, tehir ve diğer bazı dil özelliklerini incelemek, bu iki ana kaynağın dil alanındaki etkilerini incelemektir.

b. *Dirâsât Kurâniyye ve hadisiyye bi'l-luğati'l-incilizsiyye*. Haftada 3 saat olarak okutulan bu dersteki temel hedefler şöyledir: Tefsir ve hadis alanında İngilizce olarak yazılan kitap ve makaleleri okumak, incelemek ve tanıtmaktır.

¹⁶ Detaylar için bakınız: Camiatu Yermuk, *Delilu't-Talebe*, 1-125, İrbid-2010

kaçık. *Dirâsât fi usûlil-hadîs.* Haftada 3 saat olarak okutulan bu dersteki temel hedefler şöyledir: Bazı hadis istihlaları derinlemesine incelenir, hadis usulü düşüncesinin ve istihlalarının doğuşu, gelişmesi aşamaları, bu hususlardaki çalışmalar ve farklı görüşler yine derinlemesine ele alınır.

Sayfa | 234

etm dâ. *en-Nakd inde'l-muhaddisîn.* Haftada 3 saat olarak okutulan bu dersteki temel hedefler şöyledir: Hadis tenkidinin doğuşu ve gelişmesi Ravi ve rivayet tenkidinin niceliği, Rivayet hakkında hüküm verme yolları, Hadisçilere göre akfî tenkit, Hadisçiler ve tarihçilerin tenkit yöntemlerinin mukayesesi. Özellikle metni tenkidin bağlamında müsteşriklerin hadis tenkitlerinden örnek incelemelerden önce de birçok çalışma yapılmıştır. Nitekim Ebûbekir İbnü'l-

e. *Dirâsât mütehasşisa fi'l-hadîs't-tahlîli.* Haftada 3 saat olarak okutulan bu dersteki temel hedefler şöyledir: Seçilen bazı hadisler kelimeleri, irabî, belâgatî, edebî yapısı ve özellikleri, fikhî muhtevâları ve incelikleri yönünden incelenir. Örnek metinler Sahih el-Buhârî'den seçilir.

f. *Mebâhiş fi'l-ilel.* Haftada 3 saat olarak okutulan bu dersteki temel hedefler şöyledir: Asli kaynaklarına müracaatla ilel ilminin neliği ve muhtevâsı, ilel ile cerh ve tadil arasındaki fark incelenir. Muâlel rivayetlerden maksadın ne olduğu örnek incelemeleriyle belirlenir. İlel yazarlarının yöntemleri, usul kitaplarında ilel ile ilgili bilgilerin tetkiki, ileli bilme ve tespit yolları, ilelin ravi üzerinde ihtilaf, sika ravinin rivayetinin reddi, mana ile rivayetten kaynaklanan ilel, senedin sağlaştırılması, ilelle karıştırılabilecek durumlar gibi bazı problemler tetkik edilir. Hoca İbnu'l-Medîni, Ahmed, Darakutni ve Tirmizî, İbn Ebî Hâtîm ve diğerleri gibi farklı ilel kitaplarından okuma ve araştırma ödevleri

g. *Dirâsâtün mütekaddime fi menâhicil-muhaddisîn.* Haftada 3 saat olarak okutulan bu dersteki temel hedefler şöyledir: Hicri ilk üç asırda muhaddislerin yöntemlerinin ve bu yöntemlerin sonrakilere etkisini araştırmak, her asırda farklı yönelişler içerisindeki muhaddislerin kullandığı yöntemleri tespit

etmektir. Yöntemler Buhârî, Müslim, Taberânî, İbn Hacer ve diğerlerinden seçilecek metinler üzerinde uygulamalı olarak incelenecektir.

h. *Dirâsât fi'l-meğâzi ve's-siyer.* Haftada 3 saat olarak okutulan bu dersteki temel hedefler şöyledir: Tarih ilminin meğâzi ve siyer ilmiyle ilişkisi, siyer ve meğâzi ilimlerinin tarihsel gelişimi. Hz. Peygamberin siresini derleme ve yazmada gelişen hadis ve tarih ekolleri. Siret hakkında müstakif çalışma yapanlar. Siyer ve meğâzi'ye müsteşriklerin yaklaşımları.

ı. *es-Sünneh fi'd-dirâsâti'l-muâsıra.* Haftada 3 saat olarak okutulan bu dersteki temel hedefler şöyledir: Müsteşriklerin sünneti araştırmadaki

gayretleri ve eserlerini incelemek; Sünnetin tedvinini ve hücciyeti hususunda bazı çağdaş yazarların görüşlerinin tartışılması; Hadis kitaplarının tahkiki hususunda çağdaş çabaların beyanı; Hadis çalışmalarında bilgisayar ve internet kullanımının sonra okunmaya devam etmek amacıyla tekrar başlamak ya da okunmaya ilk başlanacak yapmak¹⁴ anlamlarına gelir.

j. Dirâsâtun mutahassisa fi ehâdisi'l-ahkâm. Haftada 3 saat olarak okutulan bu dersteki temel hedefler şöyledir: Fikhî içerikli bir gurup hadisi alınıp bunlar üzerinde yapılacak tetkiklerle hadislerin fikhî araştırmalarındaki ehemmiyeti gösterilir; bu yolla öğrencilerin hadisten fikhî hüküm çıkarmayı da öğrenmiş olurlar. Fikhî hadisleri ihtivâ eden kitaplar üzerinde incelemeler yapılır; fakihlerin ihtilafında hadislerin rolü üzerinde durulur. Öt âlimin yaptığı tasnifi belirtmekle yetineceğiz. Buna göre İbnü'l-Embâri vakfı tam, hasen, kabih

k. Dirâsâtun mezwüyye fi'l-hadis. Haftada 3 saat olarak okutulan bu dersteki temel hedefler şöyledir: Konulu hadis çalışmasından maksadın ne olduğu ve bu tarz çalışmaların tarihi seyri anlatılır. Bu tarzda bilinmesi gereken şeylerde dörde¹⁵ Secâvendî ise lâzım (-), mütlak (-), câiz (-), mücâvvez li-esâsâlin öğretiminden sonra hadis kitaplarından örnekler üzerinde uygulamalar yapılır. hasen li-zaruretini (-), gayri- câiz (-) olmak üzere altıya ayırmıştır.¹⁶

l. Dirâsâtun mütekaddime fi nusûsi'l-hadisi's-şerîf. Haftada 3 saat olarak okutulan bu dersteki temel hedefler şöyledir: Hadis metinleri ve şerhleri, şarihlerin üslubu üzerine derinlemesine incelemeler yapılır. Şarihlerin hadisleri Bakara sûresi 96. ayetteki vakıf yerinde ilgili görüşlere geçmeden önce tertibi, şerhi ve hüküm istinbatları, hadis metinlerine ne kadar bağlı kaldıkları ayet-in manasını sıvak şibakıyla birlikte görebilmek için Bakara sûresinin 94-96. Buhârî, Müslim ve diğerleri üzerine yazılan şerhler üzerinde tatbiki olarak çalışılma metin ve meâline yer vermek istiyoruz:

m. Dirâsât fi muhtelifi'l-hadisi's-şerîf. Haftada 3 saat olarak okutulan bu dersteki temel hedefler şöyledir: Muhtelifü'l-hadis ilminin tanımı, dil ve istilâh olarak gelişimi, bu ilmi araştırmaya duyulan ihtiyaç. Bu konuda yazan İbn Kuteybe, İbn Fûrek ve diğerlerinin eserlerinden okumalar. Bu ilmin problemlerinin eski ve yeni çalışmalar ışığında tartışılması.

n. Dirâsât mütekaddime fi ehâdisi'l-akîde. Haftada 3 saat olarak okutulan bu dersteki temel hedefler şöyledir: Sihah ve sünenlerden inançla ilgili hadisler konulu hadis çalışması tarzında tahlil edilerek okunur, muhtevi buldukları inanç problemleri görülür, âlimlerin bu rivayetleri için farklı anladıkları üzerinde durulur. Hadis metinlerinde hareketle Ehli'Sünnet'inancının ispatı muhaliflerinin reddi sağlanır.¹⁷

o. el-İtticâhâtü'l-fikhiyye inde'l-muhaddisîn. Haftada 3 saat olarak okutulan bu dersteki temel hedefler şöyledir: Hadisçilerin fikhî yönü ve kabiliyetini ortaya koymak, hadiste fikhî yönelişleri ortaya çıkışı, gelişmesi ve özelliklerini tetkik etmektir. Bu yönelişin hadisçilerin çalışmalarına ve eserlerinin muhtevasının oluşumuna etkilerini örnekleriyle incelemek; Buhârînin bab

¹⁴ İbnü'l-Embâri, *Kitâbu'l-hadîs fi'l-vakf ve'l-icâde*, I, 108.
¹⁵ Nehâis, el-Emîr ed-Dani, s. 173; Kâzî, *Kitâbu'l-hadîs fi'l-vakf ve'l-icâde*, bk. Nusûl Abdurrahman el-Emîr ed-Dani, s. 173.
¹⁶ Secâvendî, *El-İtticâhâtü'l-fikhiyye inde'l-muhaddisîn*, s. 363-364.
¹⁷ Kâzî, *Kitâbu'l-hadîs fi'l-vakf ve'l-icâde*, s. 364.
¹⁸ *Hadîsü'n-nabî*, s. 376-384; *Tercümü'l-Kur'ân Kiraatında Vakıf ve İcâde*, s. 68-79; Musaid b. Süleyman, *Vakıf-İkân*, s. 93-94.

başlıkları ve benzerlerinden hareketle hadisçi fıkhnın genel niteliklerini tespit etmektir. Hadisçilerle fakihler arasındaki fikhî ihtilafları ve çekişmeleri incelemek de bu dersin amaçları arasındadır. Hoca öğrencilere konuyla ilgili derinlemesine yapılacak özel okuma ve inceleme ödevleri de verebilir.

p. *el-Medarisu'l-hadisiyye*. Haftada 3 saat olarak okutulan bu dersteki temel hedefler şöyledir: İslam âleminde sahabiler etrafında oluşan hadis ekollerini, buradan yetişen tabiûn ve ulemayı, her ekolün hadise yaklaşım özelliklerini, her ekolün fikri ve siyasi yönelişinin hadis anlayışına etkilerini incelemektir. Medine, Kûfe, Basra, Şam, Mekke, Mısır, Horasan, Afrika ve Endülüs ile Tâif, Yemâme, Yemen gibi daha alt seviyedeki ekollerin rivayet ve dirayetdeki durumu ve gücünü seçilecek metinlerle incelemektir.¹⁷

Sonuç:

Görebildiğimiz ve inceleyebildiğimiz kadarıyla Ürdün'de hadise yönelik büyük bir rağbet bulunmaktadır. Hemen her seviyede ve mahfilde hadisler okunmakta, konuşulmakta, tartışılmakta, öğrenilip öğretilmekte, yaşanmaktadır. Geneli itibarıyla sağlam kaynaklardan sağlıklı hadisler seçilmeye ve kullanılmaya özen gösteriliyorsa da, rastgele ve itinasız hadis kullanımı, hadis kullanımında kaynak gösterilmemesi de oldukça yaygındır.

Her seviyedeki eğitimde hadis öğretim ve eğitimi daha tatmin edici ve bilimsel gözükmemektedir. Zorunlu öğretimin ilk yıllarından itibaren başlayan hadis öğretimi bu alandaki yüksek öğretimle devam ettirilmektedir. Bütün bunların yanında Ürdün'de resmi bir sıfatı bulunmayan ancak iyi yetişmiş, sadece Ürdün'ü değil tüm İslam âlemini etkileyen güçlü hadisçi âlimler de yetişmiştir ki bunlardan bazılarını yazımızın başında zikrettik.

Hadisin en ciddi olarak ele alındığı ilgili yüksek öğretim kurumlarında kaliteli ve zengin bir muhtevaya sahip hadis dersleri okutulmakta, ciddi ve yüksek nitelikli araştırmalar ve tezler ortaya konmaktadır.

Zikredilen bütün bu sebepler ve zikredilemeyen nedenlerle Ürdün hadis ilmi, öğrenimi, genel kaynak ve ders malzemesi temini bakımından oldukça verimli ve yararlanılabilecek bir kaynak olarak değerlendirilebilir.

¹⁷ Yüksek lisans ve doktora ile ilgili bilgiler Yermuk Üniversitesi Şeriat ve Dirasatu'l-İslamiyye fakültesinin yayınladığı öğretim plan ve programı kitapçığı ve ilgili fakültenin www.yu.edu.jo adresinden ulaşılabilir internet sitesinden alınmıştır.